

Herfst

Instap

Lees het verhaal 'Vos en Haas en de ballon van Uil' (*Vos en Haas en de seizoenen*). Vraag aan de kinderen welke kleur in dit verhaal heel belangrijk is. Laat ze verwijzen naar de blauwe ballon, maar ook naar de bruine kleuren die in de meeste prenten domineren. Stel gerichte vragen om hun voorkennis rond de herfst te activeren: Welk seizoen is het in dit verhaal? Hoe zie je dat? Wat gebeurt er in de herfst met de bomen en de bladeren? Welke kleuren kunnen bladeren in de herfst nog meer hebben? Wat gebruik je om de bladeren op te ruimen? Leg ook al de link met de andere seizoenen: welk seizoen komt er na de herfst en wat gebeurt er dan met de bomen? En wat gebeurt er in de lente en de zomer?

Bewegingsactiviteit wind

De wind speelt een heel belangrijke rol in dit verhaal. De herfstwind heeft de ballon tot in het bos gewaaid. De bladeren wervelen het hele verhaal door boven en rond de personages. Bekijk samen de openingsprent van het verhaal. Vraag de kinderen wat voor weer het hier is. Hoe zien ze dat de wind heel stevig waait? Wijs niet alleen op de bladeren, maar ook op de struiken die doorbuigen en de was die in de wind wappert.

Doorloop de prenten in het boek opnieuw, maar besteed nu enkel aandacht aan de pet van Vos. Je kunt de derde dubbele prent (binnenshuis) gebruiken om uit te leggen dat er een propellertje op de pet zit. Door de wind begint dat buiten hevig te draaien. Zo hevig dat de pet wegvliegt. Geef alle kinderen een esdoornzaadje en laat ze dat in de lucht gooien. Zien ze hoe het naar beneden dwarrelt? Wat zou er gebeuren als dat zaadje van een boom naar beneden valt, en er veel wind is? Gebeurt er dan net hetzelfde als met de pet van Vos? Bespreek met de kinderen dat er uit deze zaadjes nieuwe bomen groeien in de lente.

Je kunt deze ervaringen rond 'wind' gebruiken als aanleiding voor een bewegingsactiviteit rond wind. De kinderen lopen door elkaar, op ontspannende muziek waarin de wind zachtjes ruist. Terwijl de muziek speelt, geef je een opdracht. Als je de muziek stopt, stoppen de kinderen met wandelen en beelden met het hele lichaam uit hoe ze als blaadje zou bewegen. Geef zo verschillende opdrachten, sommige kun je tweemaal geven.

- » Je bent een mooi herfstblad met rode en gele kleuren, en je wappert vrolijk aan de tak van je boom.
- » Een hevige windstoot rukt je van de tak.
- » Je wordt heel ver de lucht in gesleurd.
- » Je waait hevig van links naar rechts.
- » Je waait eerst naar boven en dan naar beneden.
- » Je botst tegen een oude eik.
- » Je ligt even op een dikke tak en dan neemt de wind je weer mee naar boven.
- » Je blijft maar draaien en draaien rond je eigen as.
- » De wind gaat liggen: je dwarrelt zachtjes naar de grond.
- » Je ligt op de grond. Vos loopt langs je heen. Je dwarrelt even op en valt dan weer neer.

In de herfst kan het ook stevig regenen, of kan de mist komen opzetten. Voeg deze elementen toe aan de activiteit. De kinderen beperken de bewegingen dan wel tot de handen. Bijvoorbeeld: het regent hard, het regent zachtjes, het regent af en toe een druppel, de mist komt opzetten, de mist trekt zich terug...

Deze bewegingsactiviteit kun je vervolgens omzetten naar een levende memory. Een van de kinderen gaat naar buiten. De andere kinderen vormen paren, en spreken samen één waai-, regen- of mistbeweging af. Geef een opdracht aan elk paar, of laat de paren de bewegingen aan elkaar tonen zodat de verschillen duidelijk genoeg zijn. Het kind komt terug naar binnen en tikt een na een de andere kinderen aan. Wie wordt aangetikt, voert zijn of haar beweging uit. Zo probeert het kind om zo snel mogelijk alle paren te verzamelen.

Herfstweer voorspellen

In de vorige activiteit hebben de kinderen verschillende weersverschijnselen uitgebeeld. Vraag de kinderen hoe ze kunnen weten dat het gaat regenen, of heel hard waaien, of erg koud zal zijn. Vos en Haas hebben geen televisie of radio waarop ze het weerbericht kunnen horen. Maar ze hebben wel andere trucjes. Ze kunnen kijken naar de dieren (vogels vliegen laag en worden stil als het gaat regenen, merels fluiten als het wat miezert, de kruisspin verstopt zich als het regent en gaat in het midden van haar web zitten als het weer droog wordt), de hemel (een heldere maan betekent regen) of de planten (als bepaalde bloemen zich sluiten, gaat het regenen). In de herfst kunnen ze een dennenappel gebruiken om te voorspellen of het gaat regenen.

Leg een gesloten dennenappel enkele uren op de verwarming. De schubben zullen open gaan staan. Leg de open dennenappel in een bak met water. Kunnen de kinderen voorspellen wat er nu gaat gebeuren? Als je verklapt dat er zaadjes in de dennenappel zitten, kunnen de kinderen dan bedenken hoe dit komt? Concludeer dat hij zijn zaadjes tegen vocht probeert te beschermen.

De kinderen kunnen nu zelf een Vos en Haas-weersvoorspeller maken. Geef elk kind een dennenappel. Ze plakken een stukje van een rietje op een van de schubben, ongeveer halverwege de vrucht. Dan plaatsen ze de dennenappel voor een blad papier, waar bovenaan het woord 'regen' staat en daaronder het woord 'droog'. Als de schubben van de dennenappel open staan, moeten de kinderen ervoor zorgen dat het rietje ter hoogte van het woord 'droog' staat. Als het gaat regenen, zullen de schubben van de dennenappel zich sluiten en gaat het rietje mee omhoog. Dan wijst het vanzelf naar het woord 'regen'. Laat de kinderen hun weersvoorspeller afwerken in het thema van Vos en Haas, bijvoorbeeld door op het blad papier tekeningen te maken, of de dennenappel te versieren.

Sorteerspel met bladeren

In 'De ballon van Uil' waaien de bladeren de dieren om de oren. In deze oefening gaan de kinderen bladeren sorteren volgens verschillende criteria. Daarbij komen verschillende wiskundige begrippen aan bod. Verzamel in de herfstperiode afgevallen bladeren. Als jullie een herfstwandeling doen in het bos of het park, kunnen de kinderen dit zelf doen. Zorg voor voldoende bladeren per soort.

Verdeel de klas in groepjes. Elke groepje gaat rond een tafel zitten en sorteert de bladeren op die tafel per soort. Vervolgens schuiven ze door naar de volgende tafel, waar ze het resultaat van de groep voor hen kunnen bekijken en eventueel aanpassen. Dan krijgen ze een nieuwe opdracht. Na elke opdracht schuiven ze steeds een tafel door, en bekijken ze eerst het resultaat van de vorige opdracht voor ze zelf aan een nieuwe beginnen. Mogelijke opdrachten die je kunt geven:

- » van kort naar lang
- » van groot naar klein
- » van smal naar breed
- » van korte steel naar lange steel
- » per kleur
- » volgens bladrand
- » ...

Loop door de klas en stel waar nodig ondersteunende vragen of stuur bij. Je kunt ook subjectieve criteria toevoegen, bijvoorbeeld ‘van lelijk naar mooi’. Gebruik de discussie die in de groepjes ontstaat om het verschil tussen ‘feit’ en ‘mening’ te bespreken.

Om deze activiteit af te ronden, gaan de kinderen zelf vormen maken met de bladeren op hun tafel. Toon een tekening van Vos en Haas en vraag de kinderen om hun vorm na te maken op het tafelblad. De kinderen mogen alleen de bladeren op hun tafel gebruiken, en mogen ze niet verknippen of verscheuren. Schematiseer eventueel de basisvormen van Vos en Haas met cirkels, ovalen en rechthoeken op het bord.

Noten met noten

In de herfst verzamelen sommige dieren noten. Zo leggen ze een wintervoorraad aan. Daarmee kunnen ze na hun winterslaap op krachten komen. Maar bij Pluim gaat dat mis... Lees p. 113 tot het einde van het hoofdstuk ‘Wat een humeur’ (Vos en Haas, uit: *Het dikke boek van Vos en Haas*). Laat de kinderen de gebeurtenissen in het verhaal chronologisch ordenen: wat doen sommige dieren in de herfst, de winter en vervolgens de lente?

De kinderen gaan nu hun eigen soundtrack maken bij ‘Wat een humeur’. Voorzie vier soorten muziekinstrumenten: twee helften van een kokosnoot of een walnoot, twee wilde kastanjes, een bokaal met een tiental beukennootjes en een bokaal driekwart gevuld met eikels. Zorg dat elk kind een muziekinstrument krijgt, en dat elk instrument ongeveer even vaak voorkomt. Koppel vervolgens aan elk muziekinstrument een rol: wie de kokos- of walnoot heeft is Vos, de kastanjes zijn Haas, de bokaal met beukennootjes Uil en de bokaal met eikels Pluim.

Je begeleidt deze activiteit in vijf fasen.

1 Soorten ‘instrumenten’ ontdekken

Teken bijlage 1 over op het bord of projecteer hem. Vervang indien nodig de noten die je niet kunt aanbieden in de klas. Je kunt ook zelf een ‘compositie’ bedenken op basis van de bijlage.

Doorloop de ‘notenbalk’ langzaam met je vinger, van links naar rechts. Zolang je vinger ter hoogte van een volle lijn (geen stippellijn) bij hun noteninstrument is, maken ze lawaai met hun instrument (tegen elkaar slaan of schudden). Dit zorgt voor een eerste ritmische compositie, waarbij elk instrument zijn eigen klank heeft. Wijs op de verschillende klanken van elk instrument. Dit kun je

iets concreter maken met drie houten blokjes van hetzelfde formaat, maar verschillende lengte. Laat aan het begin van deze activiteit het kortste blokje vallen.

Na het doorlopen van de notenbalk laat je het tweede blokje vallen. Na je uitleg over soorten klanken laat je het langste blokje vallen. Klonk dat net hetzelfde als de andere blokjes? Laat nu de drie blokjes meteen na elkaar vallen. Horen de kinderen de drie verschillende klanken nu wel?

2 Ritme en snelheid ontdekken

Wijs op de afwisseling tussen stippellijnen en volle lijnen. Als er een stippellijn staat, moeten de kinderen hun instrument een traag ritme laten maken. Staat er een volle lijn, dan maken ze een snel ritme. Doorloop de notenbalk opnieuw en laat de kinderen spelen. Zo ontdekken de kinderen het effect van snelheid op het ritme.

Een snel ritme zorgt niet alleen voor een ander soort geluid, maar ook voor een ander gevoel dan een traag ritme. Bespreek met de kinderen wat een verdrietig ritme kan zijn. En wat een vrolijk of een boos of een bang ritme kan zijn. Doorloop de notenbalk opnieuw, maar nu denken de kinderen aan het gevoel dat ze tonen met een snel of traag ritme.

3 Volume ontdekken

Wijs op de kleuren van de notenbalk. Rood staat voor een stillere klank, zwart voor een luidere. Doorloop de notenbalk opnieuw en laat de kinderen spelen. Zo ontdekken de kinderen het effect van variatie in volume.

Een stil of luid geluid zorgt ook voor een ander gevoel. Bespreek met de kinderen wat een verdrietig of een bang volume kan zijn. En wat een vrolijk of een boos volume kan zijn. Doorloop de notenbalk opnieuw, maar nu denken de kinderen aan het gevoel dat ze tonen met een stil of luid volume.

4 Het verhaal verdelen

Vat het einde van het verhaal 'Wat een humeur' samen. Lees het verhaal opnieuw voor en hou bij elk nieuw deeltje even halt om op het betreffende nummer in de samenvatting (zie bijlage 2) te wijzen. Doorloop daarna nog eens de nummers van de samenvatting en bespreek duidelijk de emoties die ermee gepaard gaan.

5 Zelf componeren

Nu gaan de kinderen zelf een soundtrack bij het verhaal maken. Kies een dirigent. Die zal geen ritme maken, maar naar het juiste nummer op de samenvatting wijzen terwijl jij voorleest. Dat zorgt voor extra ondersteuning voor de rest van de klas.

De andere kinderen hebben nog steeds een instrument dat bij een personage hoort.

Als bijvoorbeeld Pluim aan het woord is, maken alle bokalen met eikels hun geluid. Daarbij houden de kinderen rekening met de emotie van hun personage voor het ritme en het volume.

Herhaal dit een paar keren. Je kunt telkens een andere dirigent kiezen, maar ook eens een sterke lezer het verhaal laten voorlezen en de rollen bij de muziekinstrumenten wisselen.

Als fase 4 te complex is voor je klas, kun je deze fase overslaan. Je gaat dan meteen over naar fase 5, en laat de kinderen geen soundtrack maken, maar gewoon een Vos en Haas-lied. Om het uitdagend te houden, kun je wel aangeven welk personage welke emotie(s) moet tonen.

Afronding: herfstvragen dobbelen

Lees de eerste twee pagina's voor van 'Kraaien' (*Tot kijk, Vos en Haas*, uit: *Het dikke boek van Vos en Haas*). De kinderen mogen zelf vragen aan jou stellen over de inhoud van het verhaal. Daarvoor gaan er twee dobbelstenen de klas rond. Op de ene dobbelsteen staan vraagwoorden (wie, wat, waar, waarom, hoe, wanneer). Op de andere dobbelsteen staan substantieven, werkwoorden of adjectieven (muts, kraaien, herfst, bos, wind, mist). Twee kinderen gooien elk een dobbelsteen en maken met de twee woorden erop een vraag over het verhaal. Jij geeft het juiste antwoord. Lukt het niet om met de twee woorden een (logische) vraag te stellen, dan mogen de kinderen opnieuw dobbelen.

De kinderen doen hetzelfde met een ander verhaal van Vos en Haas. Verdeel de klas in kleine groepjes en laat elk groepje een verhaal lezen (elk kind leest om de beurt een regel of een pagina hardop voor). Elk kind schrijft twee woorden over het verhaal op een blad papier. De zes meest opgeschreven woorden komen op de tweede dobbelsteen. Twee kinderen dobbelen vervolgens samen een vraag over het verhaal, en de andere kinderen proberen die te beantwoorden.